

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу
Смирнової Марії Сергіївни
**«Проповідь у релігійному православному дискурсі ХХ століття:
лінгво-прагматичний аспект»,**
подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук
зі спеціальності 10.02.15 – загальне мовознавство

Актуальність теми дисертаційного дослідження

Серед усього розмаїття жанрових форм вітчизняної літератури особливе місце посідає жанр літературної проповіді, який з відомих причин залишався поза увагою наукової спільноти на теренах колишнього СРСР упродовж майже усього ХХ-го століття. На жаль, величезний масив як давніх, так і сучасних гомілетичних текстів і донині являє собою *terra incognita* для багатьох вітчизняних науковців. Що ж до всебічного компаративного висвітлення стратегічної та вербальної організації зазначених текстів, то тут слід зазначити, що християнська гомілетична спадщина ще чекає на своїх дослідників. Сподіваємось, що спільними зусиллями теологів, мовознавців та літературознавців ця штучна лакуна буде заповнена. Саме тому проведене Смирновою М.С. дослідження є своєчасним, а зазначена автором актуальність не викликає заперечення.

Отже, **актуальність дослідження** визначена його відповідністю принципам антропоцентричної лінгвістики, які дозволяють органічно поєднати дискурсологічний та комунікативний підходи при розгляді православної проповіді як розумово-комунікативної діяльності у такій важливій соціальній сфері як релігія. Своєчасність дисертаційної роботи зумовлена браком праць, які б аргументовано й комплексно висвітлювали реалізатори стратегічного потенціалу православної проповіді, та відповідністю такого аналізу суспільним питанням сьогодення. Крім того, дослідження передбачає використання багатоаспектного підходу до аналізу мовлення православних проповідників, який полягає в інтегруванні лінгвістичних, психологічних, філософських, релігієзнавчих та соціальних сфер знання.

Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані в дисертації, відповідають вимогам до такого виду досліджень. Високий рівень обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх вірогідність забезпечені:

- професійним вирішенням автором низки наукових завдань, що сприяло реалізації поставленої мети дослідження, та адекватністю структурно-логічної схеми дослідження визначеній меті: кожен наступний розділ чи підрозділ органічно пов'язаний із попереднім та доповнює його;
- використанням широкої джерельної бази за темою дисертації (загальний список використаної літератури – 518 позицій, з них основних джерел – 402 позиції; лексикографічних джерел – 67 позицій; решта – джерела ілюстративного матеріалу, загальний обсяг яких становить 5980 сторінок);
- відповідністю предметної спрямованості дисертаційного дослідження паспорту наукової спеціальності 10.02.15 «Загальне мовознавство»;
- достатньою апробацією отриманих результатів на науково-практичних конференціях, у тому числі й міжнародних.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів

Ознайомлення зі змістом дисертації, основними публікаціями та з авторефератом дозволяє визнати, що мету дослідження виконано. Це знайшло відображення в основних положеннях роботи, які сформульовані автором особисто і характеризуються певною науковою новизною.

Зокрема, в дослідженні вперше було розглянуто стратегії і тактики православної проповіді ХХ ст. на матеріалі близько- і далекоспоріднених мов – української, російської, англійської та новогрецької. Новим є також висвітлення

структурних, семантических, прагматических засобів реалізації глобальної дискурсивної стратегії православної проповіді ХХ ст.; виокремлено загальні та спеціальні дискурсивні стратегії православної проповіді ХХ ст., їхні мовні актуалізатори. Крім того, окреслено етноспецифічні характеристики стратегічного потенціалу жанру православної проповіді у досліджуваних лінгвокультурах.

На основі проведеного аналізу автор доводить, що:

1. православна проповідь не становить гомілетичний канон як єдине чітко сформульоване правило її побудови в українській, російській, англійській та новогрецькій мовах, але в ній наявні основні стійкі, повторювані в усіх текстах ознаки, що у своїй сукупності становлять категорію, яку дослідник називає *жанровою моделлю проповіді*;

2. глобальна стратегія православної проповіді – фідеїстична, на відміну від низки інших видів релігійного та політичного дискурсів, де домінантними стратегіями виступають маніпуляція, пропаганда та персуасивність.

Використовуючи багатоаспектний підхід до аналізу мовлення православних проповідників, автор комплексно досліжує структурні, семантичні та прагматичні мовні елементи і стверджує, що вони є спільними і домінантними у реалізаціях фідеїстичної стратегії православної проповіді у близько- і далеко споріднених мовах: вони зафіксовані у всіх православних проповідях. Різна частотність уживання специфічних жанрових елементів у проповідях священнослужителів у різних мовах детермінована стилем мовлення та особистістю проповідника.

У процесі аналізу реалізації загальних дискурсивних стратегій, зокрема стратегії нарації, контактуючої, інформувальної, пояснювальної, закличної, стверджувальної, оцінювальної стратегій автором було зафіксовано використання тактик пояснення, узагальнення, апеляції (до Бога, авторитетного джерела, сакральних текстів, емоційного досвіду, власного досвіду проповідника, норми, узагальнених даних, історичних фактів та ін.), опису запланованих дій, прохання

дозволу, заборони, критики, ведення діалогу, звертання, заклику, викликання емоційних переживань, читання думок, повтору, нагадування, уточнення, паралелізації, ідентифікації, прямого та непрямого спонукання, наведення прикладу, зближення, вмовляння, застереження, несхвалення, заклику до оцінки, констатациї, а крім того, аксіоматичної, контрастивної та меліоративної тактик тощо, які, у свою чергу, реалізуються за допомогою мовленнєвих прийомів, а саме – вживання прислівників на початку висловлення у ролі обставин, конструкцій пасивного стану, інфінітивних конструкцій, інверсії, паралельних синтаксичних конструкцій, повторів, спеціальних мовленнєвих кліше та ін.

Аналіз реалізації спеціальних дискурсивних стратегій, а саме – фасцинаційної, обрядової, молитової, сповіdalnoї та стратегії релігійної ідентифікації – зафіксував використання проповідником тактик уявлення майбутніх подій, апеляції (до Священного Писання, авторитету церкви), порівняння людини з твариною, створення ефекту недосяжності, подяки, заклику благословення Божого, заклику молитової допомоги, прямого звертання до Бога, паралелізації, ведення діалогу, самоідентифікації, наведення прикладів життя святих, акцентуалізації, конкретизації, подяки, вітання, застереження, згуртування віруючих проти спільної загрози, а також імагінаційної, стверджувальної, контрастивної, пояснювальної, описової, констатуючої, імперативної, апеляційної, мортальної тактик.

Автором установлено, що проповідник – представник кожної з лінгвокультур оперує стандартним арсеналом тактик, що є традиційним для гомілетики. Відмінні риси полягають у різній питомій вазі вживання певних стратегій і тактик у тих чи інших проповідях залежно від індивідуального чинника.

Таким чином, змістовне наповнення пунктів наукової новизни дійсно має фундаментальне теоретичне та практичне значення, як для загального мовознавства, так і для споріднених із ним за об'єктом наукової уваги напрямів наукової думки.

Повнота викладу основних положень дисертації в опублікованих працях

Основні наукові положення і висновки дисертації висвітлено у 19 публікаціях (9 статей – із них 6 опубліковано у наукових фахових виданнях, 3 – у міжнародних наукових виданнях, 10 тез доповідей на наукових конференціях).

Кількість, обсяг та зміст друкованих праць відповідають вимогам МОН України щодо публікацій основного змісту дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук і надають авторові право публічного захисту дисертації.

Детальний аналіз представлених рукопису та автореферату дисертації дає підстави констатувати ідентичність автореферату й основних положень дисертації. Наведені в авторефераті наукові положення, висновки і рекомендації в повному обсязі розкриті й обґрунтовані в тексті дисертації.

Теоретичне та практичне значення роботи

Висновки повністю відповідають сформульованим завданням та змісту самої роботи та випливають з її основних положень. Дисерантка стисло формулює основні результати дослідження, серед яких, на наш погляд, найбільш цінними є ті, що стосуються реалізації загальних та спеціальних стратегій і тактик у православній проповіді ХХ століття. Ці результати у поєднанні з іншими теоретичними узагальненнями автора в сукупності розв'язують важливі завдання, яке полягає у формуванні теоретико-методологічної бази для подальшого дослідження християнської гомілетичної спадщини.

Практична цінність роботи полягає у можливості використання її результатів у нормативному курсі з теоретичної граматики, а також у розробленні та впровадженні спецкурсів із «Філософських проблем філології», «Теолінгвістики», «Лінгвістичної дискурсології», «Жанрології», «Лінгвокриміналістики»; у науковій роботі при аналізі питань відповідної тематики тощо. Результатами дослідження можуть також скористатися викладачі духовних навчальних закладів, де теоретично-практичному курсу з гомілетики приділяється відповідна увага.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам

Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Повний обсяг дисертації становить 271 сторінку. Робота включає таблиці та діаграми. Перелік використаних джерел містить 518 найменувань.

Структура дисертації логічно побудована і сприяє розкриттю теми дослідження, виконанню поставлених завдань.

Дисертація та автореферат оформлені відповідно до вимог Міністерства освіти і науки України, що висуваються до такого роду наукових робіт. Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертації.

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації

Загалом дисертаційне дослідження здійснено на високому науково-теоретичному рівні. Проте, оскільки деякі його положення є дискусійними, варто висловити певні побажання, зауваження та рекомендації.

1. З огляду на те, що Законом України «Про вищу освіту» «Богослов'я» визнано окремою галуззю знань, є доцільним при написанні кваліфікаційних робіт, які є дотичними зазначеної галузі, рекомендувати авторам цих робіт отримувати консультації відповідних фахівців із теології. Це допомогло б у майбутньому уникнути помилок та неточностей, які, на жаль, наявні і в аналізованій роботі. Так, є неприпустимим, наприклад, ідентифікувати глобальну стратегію православної проповіді як фідеїстичну, а стратегії інших християнських конфесій або релігій як маніпулятивні і пропагандистські (стор. 8). Залишається не зовсім зрозумілим, чому втілення фідеїстичної стратегії православної проповіді реалізується лише п'ятнадцятьма топосами і за якою методологією їх обирають. Досить дискусійними є наступні твердження: «Загалом, зміст релігійного дискурсу пов'язаний з репрезентацією містичного досвіду в мові та комунікації» (стор. 17); «Усевишній у релігійному дискурсі включає дві сутності: власне Бога і того, кому він відкрився, тобто пророка»

(стор. 15). Залишається гідним подиву тлумачення автором слів *пресвітер*, *священик*, *ієрей*, *ад і рай*, *пекло і небо* (стор. 35-36), *душа* (стор. 39) і т.д.

2. Українськомовну частину корпусу емпіричного матеріалу варто було б розширити, наприклад, за рахунок проповідей митрополита Олексія (Громадського) та митрополита Макарія (Свистуна), а також представників неканонічних православних структур, проповіді котрих, зважаючи на науковий дискурс дослідження, заслуговують на увагу (наприклад, проповіді митр. Василя Липківського).

3. В роботі подекуди відсутні необхідні, на наш погляд, посилання. Наприклад, на сторінках 16-17, 24, 36, 39.

Висловлені зауваження і побажання не применшують загальної високої оцінки рівня виконання дисертаційної роботи, її теоретичної цінності та практичної значущості.

**Висновок про відповідність дисертації вимогам
Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання
старшого наукового співробітника.**

З огляду на актуальність, новизну та важливість одержаних автором наукових результатів, їх обґрутованість і достовірність, а також практичну цінність сформульованих положень і висновків вважаю, що дисертаційна робота Смирнової Марії Сергіївни «Проповідь у релігійному православному дискурсі ХХ століття: лінгвопрагматичний аспект» є самостійним, оригінальним, завершеним дослідженням, у якому вирішено актуальне наукове завдання щодо виявлення основних дискурсивних стратегій і тактик православної проповіді, а також встановлення механізмів їх реалізації в українській, російській, англійській та новогрецькій мовах, що є авторським внеском у теоретичне мовознавство.

На підставі вищезазначеного можна зробити висновок, що дисертаційна робота Смирнової Марії Сергіївни відповідає вимогам п.п. 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24

липня 2013 року № 567, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата наук за спеціальністю 10.02.15 – загальне мовознавство.

Офіційний опонент:

кандидат філологічних наук,
кандидат богослов'я,
асистент кафедри загального мовознавства,
класичної філології та неоелліністики
Інституту філології
Київського національного університету
Імені Тараса Шевченка

О.В. Кожушний

Підпис *О.В. Кожушний* засвідчує.
Секретар *Л.Л. Степанова*
“22” 09 2016 р.

Л.Л. Степанова